

นายเลิศ

พระยาภักตินรเศรษฐ (เลิศ เศรษฐบุตร) เป็นบุตรคนที่ 2 ของนายชื่นและนางทิพย์ เกิดเมื่อวันที่ 22 มิถุนายน พ.ศ.2415 ที่บ้านปลายสะพานวัดบพิตรพิมุข ปากคลองโอง่าง จังหวัดพระนคร ท่านเป็นลูกคนกลางมีพี่ชายคือ มหาอำมาตย์โท พระยานรนิติปัญญากิจ (ลัด เศรษฐบุตร)

นายเลิศมีโอกาสศึกษาที่โรงเรียนสุนันทาลัยจนจบหลักสูตรเมื่ออายุ 16 ปี นับว่าได้รับการศึกษาอย่างดีมีความรู้ทางภาษาไทยและภาษาอังกฤษ โดยเฉพาะภาษาอังกฤษในชั้นใช้การได้

เมื่อจบการศึกษาจึงสมัครเข้าทำงานหาประสบการณ์ ตั้งแต่เป็นเสมียนฝึกหัดที่ห้างสีตา ห้างวินเซอร์)ทำงานที่โรงภาษีอยู่ 8 เดือน จึงลาออกและเข้ารับราชการครูที่โรงเรียนสุนันทาลัย

นายเลิศรับราชการครูได้ประมาณ 1 ปี หนทางเข้าสู่วงการค้าเข้าทำงานเป็นเสมียนในแผนกจำหน่ายโชดาและน้ำหวานในห้างสิงห์โปรสเทท ห้างนี้คือบริษัทเฟรเซอร์ แอนด์ เนฟ ในปัจจุบัน) ตามคำชักชวนของหม่อมแม่คัพาร์แลนด์ ด้วยเหตุที่ท่านสามารถใช้ภาษาอังกฤษได้ดี ทั้งมีความตั้งใจในการทำงาน จนได้ถือหุ้นในบริษัทด้วย กิจการของบริษัทดำเนินไปได้ด้วยดี จากเงินเดือน 25 บาท เพียงไม่กี่ปีต่อมา นายเลิศมีรายได้เดือนละ 1,000 - 1,500 บาท ซึ่งในสมัยนั้นนับว่าสูงมาก

ด้วยวัยเพียง 22 ปี สามารถรวบรวมทุนเปิด "ห้างนายเลิศ" ขึ้น เมื่อพ.ศ.2437 จำหน่ายจักรเย็บผ้าซิงเกอร์ เครื่องกระป๋องและสินค้าต่างประเทศ และเริ่มขยายกิจการมาขายน้ำโชดาที่เรียกกันว่า "น้ำมะเน็ด" ร่วมกับบริษัทบอร์เนียว กิจการดำเนินไปได้ดีมากจึงคิดจะแยกตัวมาทำการค้าโชดาและน้ำมะเน็ดเพียงผู้เดียว แต่ทางบริษัทบอร์เนียว ผู้ถือหุ้นใหญ่ไม่ยอมจึงเลิกกิจการ นายเลิศจึงหันมาจำหน่ายน้ำมันมะพร้าวและหนังสือต่างประเทศ พอมีเงินทุนมากขึ้นก็เริ่มค้าสังกะสีแต่ก็โชคร้ายขาดทุน ต่อมาสั่งจักรเย็บผ้าเข้ามาขายแต่ก็ไม่ประสบผลสำเร็จอีกครั้ง

นายเลิศมีนิสัยเป็นพ่อค้าเต็มตัวมีไหวพริบเชิงการค้า แม้ว่าจะประสบปัญหาจนเกือบล้มละลาย ก็มิได้ย่อท้อ ยังคงต่อสู้ต่อไป ด้วยการริเริ่มกิจการโรงแรมขึ้นที่บริเวณสะพานเหล็กกลาง นับเป็นคนไทยคนแรกที่เปิดกิจการโรงแรมขึ้นมา กิจการนี้ให้ผลดีแก่นายเลิศมากกว่า 10 ปี

สมัยรัชกาลที่ 4 น้ำแข็งเป็นของหายากต้องนำเข้ามาจากสิงคโปร์กับเรือกลไฟชื่อ "เจ้าพระยา" ผู้มีสิทธิ์จะได้ลิ้มรสน้ำแข็งมีเฉพาะคนในวัง

ในสมัยรัชกาลที่ 5 เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี (เจิม แสงชูโต) ได้นำรถยนต์เข้ามาในเมืองไทยเป็นคันแรก หลังจากนั้นบรรดาเจ้านายทั้งหลายได้ส่งรถยนต์จากต่างประเทศเข้ามาใช้มากขึ้นเป็นลำดับผู้คนจึงหันมาใช้มากขึ้น ผู้คนหันมาใช้รถยนต์แทนรถม้าหรือรถลากที่มีอยู่เดิมนายเลิศจึงได้ส่งรถยนต์เข้าและเปลี่ยนรถม้าเข้าเป็นรถยนต์เพื่อให้คนธรรมดาสามัญได้นั่งรถยนต์บ้าง ต่อมาเมื่อ บ้านเมืองขยายตัวผู้คนมากขึ้น นายเลิศจึงริเริ่มกิจการรถเมล์ขึ้น

เมื่อถนนหนทางเจริญขึ้นจึงมีการจัดระบบการขั้รถยนต์ โดยราชการที่ 5 ทรงตราพระราชบัญญัติรถยนต์ฉบับแรกขึ้น เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม พ.ศ.2452

รถเมล์สายแรกของนายเลิศ วิ่งจากประตูน้ำไปสี่พระยาและขยายออกไป อีกหลายสายจนเกือบทั่วกรุงเทพมหานคร คนทั่วไปเรียกรถของท่านว่า "รถเมล์ขาว" ตามสีของรถ

กิจการรถเมล์ขาวของนายเลิศ จำกัด ดำเนินการมานานถึง 70 ปี ได้รับสัมปทานเดินรถประจำทางในกรุงเทพฯ ถึง 36 สาย มีรถประมาณ 700 คัน มีพนักงาน 3,500 คน นับเป็นบริษัทรถเมล์ที่ใหญ่ที่สุด แต่ในที่สุดบริษัทก็ต้องเลิกกิจการเมื่อ พ.ศ. 2520 เพราะรัฐบาลรวมกิจการรถเมล์ทุกสายในกรุงเทพมหานครมาเป็นกิจการของรัฐในนามองค์การขนส่งมวลชน

ควบคู่ไปกับกิจการคมนาคมทางบก นายเลิศได้บุกเบิกกิจการคมนาคมทางน้ำด้วยเช่นกัน รวมทั้งเปิดกิจการเรือเช่าสำหรับ
ท่องเที่ยวทางน้ำ พร้อมบริการเรือเมล์ที่ชาวบ้านเรียก "เรือขาว" รับส่งผู้โดยสารตามลำคลองแสนแสบ ผ่านหนองจอก มีนบุรี
แล้วมาสุดทางที่ประตูน้ำ เชื่อมโยงกับเส้นทางของรถเมล์ขาว ชาวกรุงเทพและเมืองตะวันออกจึงได้ใช้บริการคมนาคมนี้อย่าง
สะดวก นอกเหนือจากธุรกิจเหล่านี้แล้วยังทำธุรกิจจัดสรรที่ดินอีกด้วย

ด้วยกิจการเดินเรือนี้เอง นายเลิศจึงเข้ามาเกี่ยวกับบริษัทปูนซีเมนต์ไทยในฐานะลูกค้าที่รับส่งซีเมนต์ในเขตกรุงเทพฯ ในขณะนั้น

ในปี พ.ศ.2468 เกิดน้ำท่วมใหญ่ในกรุงเทพฯ นายเลิศได้ช่วยเหลือชาวบ้านในการอพยพควายให้พ้นจากการจมน้ำตาย ความดี
งามในครั้งนั้นและครั้งอื่นๆ ทำให้ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์จากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็น "พระยาภักดี
นครเศรษฐี"

นายเลิศถึงแก่อนิจกรรม เมื่อวันที่ 15 ธันวาคมพ.ศ. 2488 อายุ 74 ปี